

## З ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

УДК 338.242

Константія ДАРВІДУ

### РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ГРЕЦІЇ В ПЕРІОД КРИЗИ 2009-2014 РР.

*Досліджено вплив глобальної та внутрішньої фінансової кризи на розвиток туристичної галузі Греції. Розглянуто головні чинники кризи, а також заходи з її подолання у сфері туризму. Здійснено аналіз ключових показників розвитку грецької туристичної галузі у період 2009–2014 рр. Дослідження пов'язане з борговою кризою та включенням Греції до зони євро, а також протестними акціями. Автор показує, що зменшення доходів туристичної галузі мало місце не через зниження середньодобових витрат, а через зменшення середньої тривалості перебування туристів у Греції. Значну увагу приділено реформам у туристичній галузі та виявленню факторів, що дозволили не лише повернути втрачені позиції на старих ринках, а й завоювати нові.*

Ключові слова: туристична галузь, боргова криза, надходження від міжнародного туризму, ВВП, економіка Греції.

JEL: L 830 , F630, F430

**Актуальність теми** дослідження полягає в тому, що успішний розвиток саме туристичної галузі, на думку як експертів, так і грецьких високопосадовців, має стати локомотивом виходу Греції із найглибшої економічної кризи за часів її перебування в ЄС.

У Всесвітній день туризму, 27 вересня 2014, Президент SETE (Асоціація грецьких туристичних підприємств), пан Андреас Андеадіс розповів, що Грецький туризм перевершив очікування та цілі збільшення більш ніж на 15% прибутків за другий рік поспіль і набирає значну частку ринку проти наших основних конкурентів. Висновки SETE показують, що частка грецького туризму у ВВП суттєво зростає в 2014 р., і наближається до 20%. В галузі туризму зайнято 20% працюючого населення країни і розвиток туризму сприяє відновленню грецької економіки. [1].

Таким чином, *головна мета роботи* – дослідити вплив економічної кризи в Греції на розвиток її туристичної галузі.

Серед науковців, що займаються дослідженням розвитку туристичної галузі в Греції, зокрема в умовах сучасної економічної кризи, слід зазначити К. Андриотиса, П. Белкіна, Н. Белостоцьку, З. Кастуліса, Т. Гианитсиса, П. Казакоса, Н. Дрітсакіса, Д. Бухаліса, Н. Консоласа, Д. Мікса, Е. Смерала, Г. Захартоса, П. Коміліса, П. Тсартаса, Л. Гайдукевича, С. Варваресоса, Р. Нельсона, М. Сфакьянакіса, Стурнараса Иоанніса, А. Кузеліса, Є. Кругову, Т. Прокопенко, П. Захарова та ін.

Зауважимо, що до того моменту, як Греція занурилася в нинішню економічну кризу, ця країна була справжнім чемпіоном за темпами економічного зростання. Фактично економіка Греції за швидкістю розвитку випереджала більшість інших європейських

держав і навіть США. Особливо стрімке зростання грецької економіки розпочалося після того, як Греція приєдналася до валютного союзу, прийнявши євро в 2002 р. Так, у період з 2001 по 2007 рр. воно становило в середньому більше 4%, з максимальним показником у 5,9% в 2003 р. [2].

Не менш швидкими темпами у цей час розвивалася і туристична галузь. Зокрема, кількість іноземних закордонних прибуттів протягом 2001–2007 рр. зросла з 13 до 16,2 млн., а надходження від туризму з 10,6 до 11,3 млрд. євро. При цьому частка туристичної галузі у ВВП країни коливалася в межах 15,9% (2003) до 17,8% (2006) і становила в середньому майже 17% ВВП [3]. (рис 1.)

Секрет такого економічного дива полягав у тому, що практично все зростання було результатом активних витрат як самої держави, так і населення, що стало можливим завдяки низькій вартості кредитування.

Крім того, незважаючи на те, що Греція приєдналася до Європейського економічного співтовариства ще в 1 січня 1981 р., ця країна ніколи не прагнула нарощувати зовнішні зв'язки і повною мірою використовувати економічні переваги від членства в подібному економічному блоці. В дійсності тільки 4% від загального обсягу утвореного в 2000–2008 рр. капіталу було обумовлено прямими іноземними інвестиціями. Це нікчемне значення на фоні загального обсягу інвестицій в середині Європи. Натомість приватне споживання в Греції становило майже 20% від ВВП – більше, ніж у більшості інших європейських держав. Навіть у таких експортноорієнтованих секторах, як туризм, більшу частину попиту забезпечували самі греки.

Без суттєвих економічних реформ така благополучна ситуація не могла тривати вічно. Одним з ключових чинників, що змінив її докорінно, був початок світової фінансово-економічної кризи, яка розпочалася в 2007 р. в США, але через глобальну взаємозалежність економік світу вже через рік перекинулася на інші країни, в тому числі на провідні європейські держави.

Як наслідок, у багатьох країнах світу виникли серйозні економічні проблеми, що призвело до скорочення робочих місць та зменшення заробітків їх населення.

Як зазначає у своєму дослідженні Е. Смерал, “під час економічного спаду або кризи люди, що зазнають короткострокових втрат прибутків, фінансують свої подорожі переважно за рахунок заощаджень. Якщо ж період скорочення прибутків є довшим, то вони намагаються скоротити свої витрати на відпустку – дешевші готелі, менше відвідувань ресторанів, скорочують тривалість відпустки, подорожують на менші відстані. Якщо ж справи йдуть і того гірше, вони взагалі скасовують туристичну подорож, особливо якщо їх зменшений бюджет розрахований лише на найнеобхідніші речі” [4, с. 3].

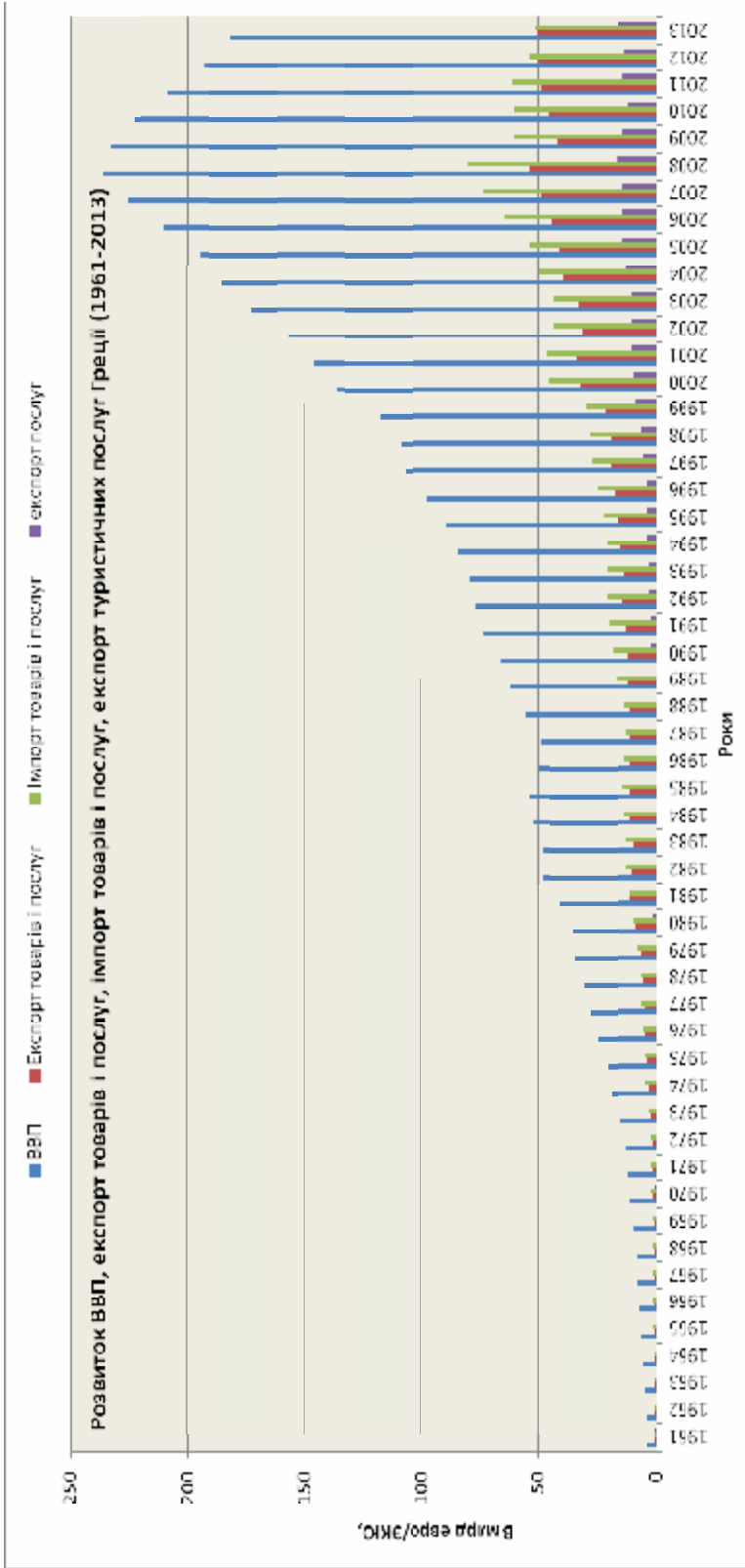
Як зазначає Л. Гайдукевіч, світова економічна криза 2008 р. спричинила для туристичних організацій такі труднощі:

1) зниження продажів турів у закордонних напрямках (у середньому на 10–15%), особливо на екзотичні подорожі;

2) загроза відмов туристів від заброньованих турів через жорсткість видачі споживчих кредитів і збільшення їх відсоткових ставок (а в деяких випадках і відмови банків у видачі кредитів). Введення штрафних санкцій за відмову від заброньованих турів зарубіжними туроператорами;

3) загроза скорочення персоналу і закриття додаткових офісів у цілях мінімізації видатків турфірм;

4) спад у туристичній сфері через підвищення ціни на паливо, що розпочалося з літа 2008 р. [5].



**Рис. 1. Динаміка ВВП і зовнішньої торгівлі товарами і послугами, експорт туристичних послуг Греції, в період з 1961–2013 (ELSTAT 2014 р., млрд. євро).**

Зауважимо, що зазначені проблеми туристичної галузі тісно взаємопов'язані між собою, а економічна криза лише їх погіршила.

Враховуючи те, що світова економічна криза зачепила європейські країни, що є основними ринками туристичних послуг Греції лише наприкінці 2008 р., коли сезон закінчувався, вона не мала значного негативного впливу на туристичний потік до Греції. Порівняно з минулим 2007 р. він скоротився з 16,2 млн. закордонних прибуттів до 15,9 млн. у 2008 р., а сума надходжень від міжнародного туризму за рік навіть трохи збільшилася – з 11,3 до 11,6 млрд. євро [6].

Також збільшилися за рік середні витрати на туристичну подорож до Греції з 700 до 730 євро. Що стосується розвитку грецької туристичної інфраструктури, то у 2008 р. в Греції налічувалося 9 тис. 385 готелів, що забезпечували 715 тис. 857 ліжко-місць [6].

Вже у 2009 р. туристична галузь Греції, як і економіка країни, зазнала значних втрат: надходження від міжнародного туризму порівняно з минулим роком скоротилися більш ніж на мільярд євро – до 10,4 млрд. євро, а кількість іноземних прибуттів впала до позначки у 14,9 млн. [7].

Також на 7,31% порівняно з 2008 р. скоротилася кількість ночей, проведених у готелях та кемпінгах іноземними туристами [8].

Все це не могло не вплинути на кількість зайнятих у туристичній галузі: загальна кількість робочих місць за два роки знизилася з 878.200 у 2007 р. до 798.600 у 2009 р. [3].

Розуміючи важливість збереження грошових потоків у сфері туризму для економіки країни, грецький уряд знизив ціни і зробив країну менш дорогою для іноземних відвідувачів. Це відобразилося на показниках середніх витрат туристів, які впали за рік з 730 до 697 євро. Це дозволило зберегти Греції в 2009 р. 16-ту позицію в глобальному рейтингу країн, що базується на показниках прибуття іноземних туристів до країни [7].

На додаток на початку 2010 р. в Греції розпочалася так звана “боргова криза”, яка поставила на межу виживання не лише грецьку економіку, а й усю “зону євро”. Особливо катастрофічне становище склалось у фінансово-бюджетній сфері: за підсумками 2009 р. дефіцит державного бюджету становив 15,6% ВВП, що суттєво перевищує норматив у 3% передбачений в Пакті стабільності та зростання – базовому документі ЄС. На тлі критичного дефіциту загальний державний борг перейшов критичну межу 300 млрд. євро [9].

Серед головних причин боргової кризи Греції більшість експертів називають “марнотратність” та безвідповідальність влади, які тривалий час активно нарощували запозичення на міжнародному кредитному ринку, не вживаючи заходів для вирішення проблем не достатньо ефективного збору податків та подолання структурної слабкості грецької економіки [10].

Під її структурною слабкістю найчастіше розуміють високу частку участі держави та значну зайнятість населення в держсекторі, низьку ефективність роботи держкомпаній (особливо в транспортній сфері), а також ставку на пріоритетний розвиток туристичної галузі в умовах, коли інші галузі грецької економіки (насамперед, промислові) втрачають конкурентоспроможність.

Величезні масштаби фінансових маніпуляцій розкрилися, коли в результаті виборів у жовтні 2009 р. до влади в країні прийшли соціалісти, які піддали жорсткій критиці діяльність попереднього уряду правоцентристської партії “Нова демократія”. Офіційні

статистичні дані про дефіцит держбюджету були кардинально переглянуті: за 2008 р. – з 5,0 до 7,7% ВВП, за 2009 р. – з 3,7 до 12,5%, а пізніше і до 15,4% [11].

Громадськість Європи із здивуванням дізналася, що державний борг Греції досягнув 300 млрд. євро, тобто 115% ВВП країни – найбільший показник серед розвинутих країн, а державна фінансова звітність, яка тривалий період часу показувала відносно благополуччя, була відвертою фальсифікацією. За підсумками перегляду статистики наприкінці 2010 р. Євростат видав цифру вже у 126,8% ВВП [12].

Після скандалу, що вибухнув, ринкова вартість обслуговування грецьких державних облігацій та ціна страхівки проти суверенного дефолту почали різко зростати.

Ще одним важливим фактором, що серйозно вплинув на розвиток грецької боргової кризи, стали дії великих міжнародних спекулянтів. Атака на боргові зобов'язання Греції, а через неї – і на єдину європейську валюту була, вочевидь, спланованою. Достатньо звернути увагу на синхронні висловлювання економічних “гуру” Нуріеля Рубіні та Джорджа Сороса про неминучий дефолт Греції і прийдешній розпад зони євро, а також на панічні публікації в провідних британських і американських виданнях (“Financial Times”, “Wall Street Journal” та ін.). “Продавивши” ринок облігацій вниз, спекулянти досягли своїх цілей і непогано заробили.

Водночас у Греції не було можливості вдатися до стандартного для таких випадків способу коригування ситуації. Грошова емісія та послаблення національної валюти стали неможливими з переходом на євро [13].

З метою виправлення становища уряд Греції разом із спеціалістами Єврокомісії розробили так звану “Програму стабілізації та розвитку” і 3 лютого 2010 р. Єврокомісія затвердила цей план для Греції. В ньому Греція зобов'язалася протягом трьох років скоротити дефіцит державного бюджету в чотири рази. З цією метою було розроблено радикальні заходи з жорсткої економії державних коштів, зокрема значне скорочення зарплат і соціальних виплат грекам.

Ці заходи також торкнулися і туристичної галузі. Зокрема, програма передбачала припинення діяльності однієї третини офісів Грецької організації туризму за кордоном.

Майже одразу після цього в Греції розпочався період масових акцій протесту та загальнонаціональних страйків проти введення урядом країни програми антикризових заходів для подолання боргової кризи, які неодноразово повторювались протягом наступних декількох років у міру введення все нових заходів економії, що супроводжувались масовими звільненнями державних службовців та скороченням заробітних плат та пенсій.

Для туристів це відобразалося, зокрема, в затримках авіарейсів та скороченні розкладу внутрішнього транспорту. Постраждали грецькі готелі і таверни найчастіше були змушені відкладати терміни відкриття туристичного сезону. Щоб уникнути подібних незручностей, туристи відмовлялися від бронювання у міжсезонні.

Як наслідок, незважаючи на позитивні тренди в туристичній галузі в загальносвітовому масштабі, Греція у 2010 р. так і не спромоглася подолати рецесію у показнику міжнародних прибуттів до країни: порівняно з 2009 р. було зафіксовано значну стагнацію (+0,6%) у загальній кількості прибуттів нерезидентів на кордоні країни, яка ледве перевищила позначку в 15 млн. [14].

Найбільш тривожним фактором стало значне скорочення туристичного потоку з країн, що є головними ринками для Греції. Частка п'яти найбільших ринків в 2008 р., до яких належали такі країни, як Великобританія, Німеччина, Італія, Франція та Нідерланди, зменшилася на 10% з 50,7% із загального обсягу в 2007 р. до 40,5% в

2010 р. В кількісному вимірі це означало втрату 2,2 млн. туристів з цих основних для країни ринків за чотирьохрічний період часу [14].

Незважаючи на те, що Греція зуміла втримати показник загальної кількості іноземних туристів, тенденція до зниження надходжень від туризму тривала: з – 10,9% в 2009 р. до –7,56% у 2010 р. (з 10,4 млрд. євро в 2009 р. до 9,6 млрд. євро в 2010 р.) [14]

У річному звіті Банку Греції за 2011 р. з цього приводу зазначається, що втрата доходів відбувалась більше через зниження середньодобових витрат, аніж через середньої тривалості перебування туристів у Греції [15].

Окрім рецесії, спричиненої економічною кризою, туристична галузь Греції зазнала серйозних втрат через погіршення іміджу та туристичної привабливості країни.

Згідно з аналізом 20 головних міжнародних медіа, який був проведений “Critical Publics” у період з жовтня 2009 р. до травня 2010 р., було зафіксовано 40,841 негативних згадувань впродовж економічної кризи, переважна більшість з яких містила зневажливі зауваження на адресу Греції. Це негативно позначилось на іміджі Греції. Іншим ключовим фактором, який погіршив імідж країни, була загибель чотирьох осіб у заворушеннях під час демонстрацій в травні 2010 р.

Крім того, через економічну кризу Національна організація туризму Греції заборгувала місцевим та закордонним рекламним компаніям понад 120 млн. євро, через що стало неможливим провести повноцінну рекламну кампанію до наступного туристичного сезону. Ці борги, на думку експертів, зіграли ключову роль в генеруванні негативних повідомлень в іноземних медіа щодо Греції.

Після зазначених трагічних подій у травні 2010 р. Міністр культури та туризму прийняв рішення про заснування Комітету з кризового менеджменту. Його головним завданням стала координація дій щодо покращення іміджу країни у співпраці з посольствами та представництвами Генерального секретаріату інформації та комунікації Греції закордоном, шляхом систематичного поширення інформації у відповідь на кожну негативну публікацію в ЗМІ до іноземних міністерств, представництв, туроператорів тощо.

Крім того, задля покращення іміджу Греції у співпраці з державними органами, що опікуються туризмом, були організовані ознайомчі подорожі до країни для журналістів, які потім висвітлювали свій досвід через медіа країн, з яких вони прибули.

За допомогою Національного грецького телебачення було створено рекламні матеріали, в яких іноземці, що відвідали країну, зокрема Афіни, ділилися своїми враженнями.

У листопаді 2011 р. уряд прийняв одне із найважливіших рішень щодо стимулювання розвитку туризму в умовах кризи, скоротивши ПДВ в готелях з 11% або 13% до 6,5%.

В рамках засідання Генеральної асамблеї Асоціації грецьких туристичних підприємств прем'єр-міністр Греції представив новий пакет заходів щодо стимулювання розвитку туристичної галузі, який включав такі кроки:

- Організація трудових ресурсів і зайнятості Греції (ОАЕД) буде субсидувати соціальні внески, для того щоб 50 тис. безробітних могли отримати роботу в сезонних готелях у період з жовтня по квітень;
- скасування каботажних обмежень для круїзних суден;
- впровадження програм “Green Tourism”, “Alternative Tourism”, “Cooperate and Innovate”, “Upgrade in Tourism”, та “System Ergani”;

- зменшення витрат на обслуговування картки VISA для туристів з нових ринків, що динамічно розвиваються, таких як Росія, Україна і Білорусь;
- лібералізація ринку наземного обслуговування у всіх грецьких аеропортах;
- скасування зборів за посадку та паркування для літаків у всіх грецьких аеропортах, за винятком аеропорту Афіни “Елефтеріос Венізелос”.

Проте всі ці заходи були розраховані на майбутнє, оскільки були представлені вже після завершення сезону. Загалом ситуація в туристичній галузі Греції в 2011 р. в умовах тривалої кризи була негативною.

Так, зокрема, згідно зі щорічним дослідженням Банку Греції за 2011 р., середні витрати іноземних туристів на мандрівку до Греції стабільно зменшувалися: з 730 євро в 2008 р., до 639 євро в 2011 р. Відповідно, щоденні витрати впали з 76,3 євро в 2008 р. до 69,6 євро в 2011 р. Середній строк перебування іноземних туристів зменшився з 9,6 днів в 2008 р. до 8,0 в 2011 р. [16, с. 15].

Крім того, 2011 р. став першим у післявоєнному періоді, коли кількість нових готелів була меншою за кількість готелів, що зачинилися. Таким чином було зафіксовано зменшення кількості діючих готельних одиниць і, відповідно, загальної кількості ліжко-місць. Згідно з даними Грецької палати готелів, кількість готелів зменшилася на 80 одиниць, а загальна потужність сектору – приблизно на 2000 ліжко-місць [16, с. 29].

Водночас кількість іноземних прибуттів до Греції порівняно з 2010 збільшилась на 9,46%, сягнувши позначки у 16,4 млн., а надходження від міжнародного туризму зросли на 9,5% з 9,6 млрд. євро у 2010 р. до 10,5 млрд. євро у 2011 р. [17].

Слід зазначити, що туристичний потік з традиційних ринків країн ЄС зменшувався і в 2012 р. було зафіксовано зниження на 8,5% порівняно з 2011 р. Найбільші втрати були зафіксовані на польському ринку (-43,5%), що означало зменшення потоку на 200 тис. туристів. Також серйозне падіння туристичного потоку було зафіксоване з ринків таких країн, як Франція (-15%), Данія (-14%), Швейцарія (-17,1%) та Фінляндія (-8,1%) [16 с. 13].

Якщо брати ринки країн світу загалом, то в 2012 р. значне падіння продемонстрували американський та ринок країн ЄС. Азійські ринки трохи збільшили свою загальну часту, насамперед завдяки стабільному зростанню турецького ринку. Частка ринку країн ЄС впала на 5 процентних пунктів, але ці втрати компенсувалися завдяки зростанню прибуттів з європейських країн, що не є членами ЄС (України, РФ та Норвегія). Показники падіння приїздів з Китаю та Японії засвідчили, що громадяни цих країн поєднують мандрівки до Греції з торгівлею або іншими справами. Інший підсумок аналізу приїздів з різних країн світу свідчить про те, що Греція у 2012 р. ще не стала важливим центром для туризму на нових азійських ринках.

Якщо оцінювати показники міжнародних прибуттів, то порівняно з 2011 р. вони зросли з 16,4 млн. до 16,9 млн. у 2012 р. Проте кількість надходжень від міжнародного туризму за цей рік трохи зменшилася – з 10,5 до 10,4 млрд. євро. Це пояснюється насамперед зменшенням середніх витрат на подорож з 639 до 616 євро [18] (табл. 1.).

Завдяки завершенню інвестиційних проектів минулих 5 років, кількість нових готелів у 2013 р. перевищила кількість закритих, а тому їх загальна кількість у країні збільшилася на 308 одиниць і 59294 номери. Більшість нових готелів було відкрито в Кікладах і Пелопоннесі, в той час як у Центральній Греції, Західній Македонії, Фракії і Фесалії кількість готелів зменшувалася.

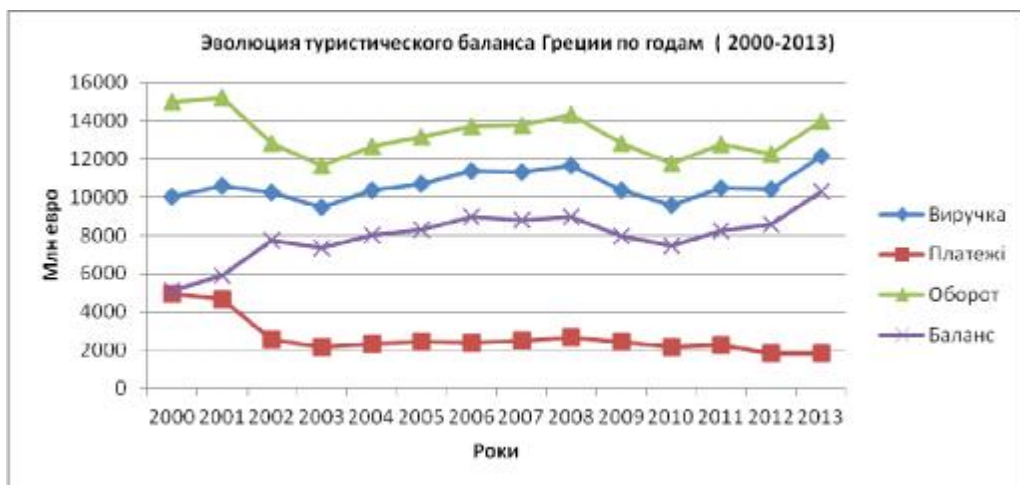
**Вплив міжнародного туризму у ВВП і зайнятості Греції  
в період кризи 2008–2014 рр.**

Рік	Внесок у ВВП (в %)	Вклад у зайнятості (% від загального числа)	Загальна чисельність зайнятих (тисяч)	Міжнародні туристичні надходження (в млрд €)	Міжнародних туристських прибуттів (в млн)	Середні витрати на туристичну поїздку (в €)	Готель Ємність готелі / ліжка
2008	16,8	18,7	854,4	11,6	15,9	730	9.385 / 715.857
2009	15,9	17,7	798,6	10,4	14,9	697	9.554 / 726.546
2010	16	17,8	786,0	9,6	15	640	9.732 / 763.407
2011	15,8	17,6	720,6	10,5	16,4	639	9.648 / 763.668
2012	16,2	18,3	688,8	10,4	16,9	616	9670/771.271
2013	16,4	18,7	661	11,8	17,92	661	9683/775121

Джерело : SETE, data processed by Hellenic Stat Authority (ELSTAT), UNWTO, WEF [3]

В 2013 р. проведені в сфері туризму реформи дали перші очевидні результати. Так, кількість іноземних туристів, в т. ч. учасників круїзів, збільшилася порівняно з 2012 р. на 18,68% – з 16,946 млн. до 20,1 млн. [19].

Це також вплинуло на дефіцит торговельного балансу країни, оскільки надходження від туризму покривають у ньому в середньому більше 50% з 2011 по 2013 р. (рис. 2.) [20].



**Рис. 2. Еволюція торгового балансу Греції за роками в туристичній галузі 2000–2013 (в млн. євро). Джерело: Bank of Greece 2014 [15].**

Слід зазначити, що в 2013 р. Асоціація грецьких туристичних підприємств вперше з початку економічної кризи в Греції зареєструвала приріст туристів з Німеччини, які



традиційно були на грецьких курортах однією з найбільших груп іноземних гостей. Проте в останні роки їх чисельність стійко знижувалася – і через кризу, і через повідомлення про антинімецькі настрої в грецькому суспільстві.

Тому знаковим є той факт, що у 2013 р. кількість туристів з Німеччини зросла на 15% і сягнула позначки у 2,267 млн. осіб. Втім, грецька туристична галузь не тільки бореться за повернення традиційних клієнтів, а й прагне збільшити кількість гостей з відносно нових для себе ринків. Так, зокрема, кількість росіян за підсумками 2013 р. становить 1.352.901 осіб, з сусідньої Туреччини вперше приїхало понад 800 тис. відпочивальників [21].

Це привело до збільшення надходжень від міжнародного туризму на 16,37% з 10,442 млрд. євро до 12,152 євро в 2013 [22].

Результатом збільшення валютних надходжень туризму допоміг вперше з 1945 р., щоб збалансувати поточний рахунок Греції в 2013 р. і показує великий вклад туризму в економіку Греції, в уповільненні кризи платіжного балансу і підйомі ВВП в наступні роки (рис. 3).



**Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі Греції товарами і послугами в 2002–2013 рр. (графіки побудовані за даними Bank of Greece 2014) [23].**

Водночас багатьом грекам через кризу відпустка на курортах рідної країни була дорогою. Судячи з опитувань, понад 60% жителів Греції відмовилися в 2013 р. від відпочинку на морі, і замість цього поїхали в гості до друзів або родичів в рідне село. Дійсно, скорочення внутрішнього туризму – це дуже серйозна проблема, визнає президент Асоціації грецьких туристичних підприємств Андреас Андреадіс. За його словами, виручка в цьому сегменті ринку скоротилася з 2008 р. наполовину і склала в 2013 р. лише 1,5 млрд. євро. Однак ці втрати компенсують доходи від іноземних гостей, оскільки тут зовсім інший порядок цифр: 12,1 млрд. євро [24].

Важливим є те, що ця позитивна тенденція тривала і в 2014 р.: “Надходження від туризму зросли на 27,8% порівняно з аналогічним періодом 2013 року. За січень-квітень 2014 склався позитивний баланс в 252 мільйони євро, за цей же період 2013 він був 194 мільйони євро”, – зазначила міністр туризму Ольга Кефалоянні на презентації нової програми просування грецької організації туризму (ЕОТ) на 2014–2015 рр. [25]. Новий стратегічний план розвитку туризму враховує звички туристів, критерії вибору напрямків відпочинку і запити інформації в Інтернеті, канали, по яких можна замовити послуги та організувати свою поїздку. Портал [visitgreece.gr](http://visitgreece.gr) вже відвідують 8,5 млн. користувачів з усього світу.

Президент Палати Грецьких готелів Йоргос Цакіріс повідомив, що вперше з 2004 р. (рік проведення Олімпійських ігор) готелі Афін заповнені на 100% через зростання міжнародного туристичного потоку в Грецію і кількості конференції, які проводилися в Афінах у 2014 р. [25].

Таким чином, підсумовуючи дослідження, слід зазначити, що туристична галузь у Греції відіграє найважливішу соціально-економічну й психологічну роль у виході країни з найбільшої за післявоєнних часів економічної кризи. Незважаючи на значні втрати, що зазнала туристична галузь Греції в умовах світової та внутрішньої кризи, проведені реформи дозволили не лише повернути втрачені позиції на старих ринках, а й завоювати нові.

Як наслідок, кількість іноземних туристів, починаючи з 2012 р., перевищує докризові показники, маючи тенденцію до сталого зростання. Незважаючи на досягнуті успіхи останніх декількох років, Греції необхідно і надалі розвивати власний туристичний потенціал, для чого необхідно створити відповідні рамкові умови, скорегувавши насамперед законодавство країни. Важливим питанням залишається продовження офіційних термінів туристичного сезону, що дозволить залучити ще більше відпочиваючих у країну і підвищити поповнення бюджету Греції.

### Література

1. *Δηλώση του Προέδρου του ΣΕΤΕ με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Τουρισμού 26.09.2014* <http://sete.gr/GR/KENTRO%20TYPOY/Idisis%20ke%20Anakinosis/?naID=2373>
2. *GDP growth (annual %) 2004–2008* [Електронний ресурс] World Bank. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1>.
3. *Greek Tourism – Basic Figures 2000–2012* [Електронний ресурс] / SETE – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/>.
4. *Smeral E. The Impact of the Financial and Economic Crisis on European / E. Smeral // Tourism Journal of Travel Research. – 2009. – № 48 (1). – P. 3–13.*
5. *Гайдукевич Л. М. Развитие туризма в условиях мирового финансового кризиса* [Електронний ресурс] / Л. М. Гайдукевич // *Мировые экономические процессы. – 2012. Режим доступу : [elib.bsu.by/bitstream/123456789/30386/1/gaidukevich\\_2012\\_Trudy.pdf](http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/30386/1/gaidukevich_2012_Trudy.pdf)*.
6. *Greek Tourism – Basic Figures 2008* [Електронний ресурс] / SETE – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202008/>.
7. *Greek Tourism – Basic Figures 2009* [Електронний ресурс] / SETE – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202009/>.

8. Non-residents' overnight stays in Greece 2005–2013 [Електронний ресурс]/ SETE. – Режим доступу : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/Nights%20Spent/catID56/EN/140723\\_Dianikterefseis%20-Ellada2005-2013\\_new%20layout.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/Nights%20Spent/catID56/EN/140723_Dianikterefseis%20-Ellada2005-2013_new%20layout.pdf)
9. Кризис в Греции: причины [Електронний ресурс] samber.net: портал о туризме и недвижимости. – Режим доступу : <http://samber.net/greece/426-krizis-v-grecii-prichiny.html>.
10. Nelson R. M. Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications : CRS Report for [Електронний ресурс] / Nelson R. M., Belkin P., Mix D. E. Council on Foreign Relations / Congressional Research Service. – 14.05.2010. – Режим доступу : <http://www.cfr.org/content/publications/attachments/CRS%20-%20Greece%20Debt%20Crisis.pdf>.
11. Report on Greek Government Deficit and Debt Statistics [Електронний ресурс] / European Commission /Eurostat : Statistical Inform. Service. – January 2010. – Режим доступу : [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ity\\_public/com\\_2010\\_report\\_greek/en/com\\_2010\\_report\\_greek-en.pdf](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ity_public/com_2010_report_greek/en/com_2010_report_greek-en.pdf).
12. Provision of Deficit and Debt Data for 2009 – Second Notification [Електронний ресурс] / Eurostat – 2010. – November 15. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/170&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
13. Ομιλία του Διοικητή της Τραπεζας της Ελλάδος κ. Γιαννη Στουρναρα στη διαλεξη του Διευθυνοντα Συμβουλου του European Stability Mechanism (ESM) κ. Klaus Regling με θεμα "Overcoming the Euro Crisis" 10/07/2014 [http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/Displtem.aspx?Item\\_ID=303&List\\_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b](http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/Displtem.aspx?Item_ID=303&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b).
14. Greek Tourism – Basic Figures 2010 [Електронний ресурс] / SETE. – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202010/>.
15. Summary of the Annual Report 2013 [Електронний ресурс] / Bank of Greece – 2014 – Режим доступу : [http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary\\_Annrep2014.pdf](http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2014.pdf).
16. Performance of Greek Tourism and developments in the basic figures of the Greek Hotel Market 2011 – 2012 . [Електронний ресурс] // Research Institute for Tourism – Athens – 60 p. – Режим доступу : <http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/Attachments/408/ENG-GreekTourismHotels2013.pdf>.
17. Greek Tourism – Basic Figures 2011 [Электронный ресурс] / SETE – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202011/>.
18. Greek Tourism – Basic Figures 2012 [Электронный ресурс] / SETE – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202012/>.
19. International Tourist Arrivals 2000–2013 [Электронный ресурс] / SETE. – Режим доступу : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20\(Non-Residents\)/catID48/EN/140416\\_Afikseis%20Mi%20Katoikon-Ellada%202000-2013\\_new%20layout.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20(Non-Residents)/catID48/EN/140416_Afikseis%20Mi%20Katoikon-Ellada%202000-2013_new%20layout.pdf).

20. *The Importance of Tourism for Greece* [Електронний ресурс] / SETE. – Режим доступу : <http://sete.gr/EN/TOURISM/The%20Importance%20of%20Tourism%20for%20Greece/>.
21. *Arrivals of non-residents from abroad by country of residence and means of transport: January-December 2013* [Електронний ресурс] / SETE. – Режим доступу : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20\(Non-Residents\)/catID51/EN/140425\\_Arrivals%20of%20non-residents%20](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20(Non-Residents)/catID51/EN/140425_Arrivals%20of%20non-residents%20).
22. *International Tourism Receipts 2000–2013* [Електронний ресурс] / SETE – Режим доступу : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourism%20Receipts/catID64/EN/140723\\_Eispraxeis\\_diaxroniki%20exelixi%202000-2013.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourism%20Receipts/catID64/EN/140723_Eispraxeis_diaxroniki%20exelixi%202000-2013.pdf).
23. *Τα Βασικά Μεγέθη του Ισοζυγίου Πληρωμών. Ετησια στοιχεία ισοζυγίου πληρωμών 2014* <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/basic.aspx>
24. *Реформы в Греции дали первый зримый результат: страна переживает бум иностранного туризма* [Електронний ресурс] / *Business Information Network*. – 12.09.2013. – Режим доступу : <http://bin.ua/news/foreign/world/145972-reformy-v-grecii-dali-pervyj-zrimyj-rezultat.html>.
25. <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5135163/gia-prwth-fora-apo-to-2004-plhrothta-100-sta-athhnaika-ksenodoxeia/>

#### References

1. *Δηλώση του Προέδρου του ΣΕΤΕ με αφορμή την Παγκοσμια Ημέρα Τουρισμού 26.09.2014* <http://sete.gr/GR/KENTRO%20TYPOY/Idisis%20ke%20Anakinosis/?naID=2373>
2. *GDP growth (annual %) 2004–2008* [WWW resource] World Bank. – Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1>.
3. *Greek Tourism – Basic Figures 2000–2012* [WWW resource] / SETE – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/>.
4. *Smeral E. The Impact of the Financial and Economic Crisis on European / E. Smeral // Tourism Journal of Travel Research. – 2009. – № 48 (1). – P. 3–13.*
5. *Haidukevych L. M. Tourism development under conditions of world financial crisis* [WWW resource] / L. M. Haidukevych // *Myrovye ekonomycheskye protsessy*. – 2012. Available at : [elibrary.bsui.by/bitstream/123456789/30386/1/gaidukevich\\_2012\\_Trudy.pdf](http://elibrary.bsui.by/bitstream/123456789/30386/1/gaidukevich_2012_Trudy.pdf).
6. *Greek Tourism – Basic Figures 2008* [WWW resource] / SETE – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202008/>.
7. *Greek Tourism – Basic Figures 2009* [WWW resource] / SETE – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202009/>.
8. *Non-residents' overnight stays in Greece 2005–2013* [WWW resource] / SETE. – Available at : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/Nights%20Spent/catID56/EN/140723\\_Dianikterefseis%20-Ellada2005-2013\\_new%20layout.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/Nights%20Spent/catID56/EN/140723_Dianikterefseis%20-Ellada2005-2013_new%20layout.pdf)
9. *Crisis in Greece: causes* [WWW resource] [samber.net](http://samber.net): portal o turyzme y

- nedvyzhymosty. – Available at : <<http://samber.net/greece/426-krizis-v-grecii-prichiny.html>.
10. Nelson R. M. *Greece's Debt Crisis: Overview, Policy Responses, and Implications* : CRS Report for [WWW resource] / Nelson R. M., Belkin P., Mix D. E. Council on Foreign Relations / Congressional Research Service. – 14.05.2010. – Available at : <http://www.cfr.org/content/publications/attachments/CRS%20-%20Greece%20Debt%20Crisis.pdf>.
  11. *Report on Greek Government Deficit and Debt Statistics* [WWW resource] / European Commission /Eurostat : Statistical Inform. Service. – January 2010. – Available at : [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ity\\_public/com\\_2010\\_report\\_greek/en/com\\_2010\\_report\\_greek-en.pdf](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ity_public/com_2010_report_greek/en/com_2010_report_greek-en.pdf).
  12. *Provision of Deficit and Debt Data for 2009 – Second Notification* [WWW resource] / Eurostat – 2010. – November 15. – Available at : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/170&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
  13. Ομιλία του Διοικητή της Τραπεζας της Ελλάδος κ. Γιαννη Στουρναρα στη διαλεξη του Διευθυνοντα Συμβουλου του European Stability Mechanism (ESM) κ. Klaus Regling με θεμα “Overcoming the Euro Crisis” 10/07/2014 [http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/DispItem.aspx?Item\\_ID=303&List\\_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b](http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/DispItem.aspx?Item_ID=303&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b).
  14. *Greek Tourism – Basic Figures 2010* [WWW resource] / SETE. – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202010/>.
  15. *Summary of the Annual Report 2013* [WWW resource] / Bank of Greece – 2014 – Available at : [http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary\\_Annrep2014.pdf](http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Summary_Annrep2014.pdf).
  16. *Performance of Greek Tourism and developments in the basic figures of the Greek Hotel Market 2011 – 2012* . [WWW resource] // Research Institute for Tourism – Athens – 60 p. – Available at : <http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/Attachments/408/ENG-GreekTourismHotels2013.pdf>.
  17. *Greek Tourism – Basic Figures 2011* [WWW resource] / SETE – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202011/>.
  18. *Greek Tourism – Basic Figures 2012* [WWW resource] / SETE – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20Figures/Basic%20Figures%202012/>.
  19. *International Tourist Arrivals 2000–2013* [WWW resource] / SETE. – Available at : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20\(Non-Residents\)/catID48/EN/140416\\_Afikseis%20Mi%20Katoikon-Ellada%202000-2013\\_new%20layout.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20(Non-Residents)/catID48/EN/140416_Afikseis%20Mi%20Katoikon-Ellada%202000-2013_new%20layout.pdf).
  20. *The Importance of Tourism for Greece* [WWW resource] / SETE. – Available at : <http://sete.gr/EN/TOURISM/The%20Importance%20of%20Tourism%20for%20Greece/>.
  21. *Arrivals of non-residents from abroad by country of residence and means of transport: January-December 2013* [WWW resource] / SETE. – Available at : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20\(Non-Residents\)/catID51/EN/140425\\_Arrivals%20of%20non-residents%](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourist%20Arrivals%20(Non-Residents)/catID51/EN/140425_Arrivals%20of%20non-residents%20).

22. *International Tourism Receipts 2000–2013 [WWW resource] / SETE – Available at : [http://sete.gr/\\_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourism%20Receipts/catID64/EN/140723\\_Eispraxeis\\_diachroniki%20exelixi%202000-2013.pdf](http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Greece/International%20Tourism%20Receipts/catID64/EN/140723_Eispraxeis_diachroniki%20exelixi%202000-2013.pdf).*
23. *Τα Βασικά Μεγεθη του Ισοζυγιου Πληρωμων. Ετησια στοιχεια ισοζυγιου πληρωμων 2014 <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/basic.aspx>*
24. *Reformy v Hretsyy daly pervyyi zrymyi rezultat: strana perezhyvaet bum ynostrannoho turyzma [WWW resource] / Business Information Network. – 12.09.2013. – Available at : <http://bin.ua/news/foreign/world/145972-reformy-v-grecii-dali-pervyj-zrimyj-rezultat.html>.*
25. *<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5135163/gia-prwth-fora-apo-to-2004-plhrothta-100-sta-athhnaika-ksenodoxeia/>*

Редакція отримала матеріал 23 вересня 2014 р.